

**Gen. dyw., dr Józef Ludwik Zając, Ph.D. (Edinburgh)
(1891 – 1963)**

Urodził się 14 marca 1891 w Rzeszowie jako syn Szymona i Izabeli z Kowalskich. Zmarł 12 grudnia 1963 w Ottawie, Ontario, Kanada i spoczywa w grobie rodzinnym na Notre-Dame Cemetery w Ottawie. Doktor filozofii i doktor psychologii, oficer Legionów Polskich, II Korpusu Polskiego na Wschodzie i Błękitnej Armii. Gen. Józefa Hallera. Pilot wojskowy i uczestnik I wojny światowej, wojny polsko-rosyjskiej 1919-1920, Powstań Śląskich i II wojny światowej (w kampanii wrześniowej i w Polskich Siłach Zbrojnych (PSZ) na Zachodzie). Wykładowca na uniwersytetach brytyjskich i amerykańskich. Znamca sztuk plastycznych i kolekcjoner dzieł sztuki. Pochodził z rodziny inteligentckiej i w niej został wychowany w miłości Ojczyzny i w duchu służby dla innych.

Wykształcenie

Uczęszczal do szkół w Rzeszowie i w Wadowicach. Następnie studiował na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego matematykę, fizykę i filozofię, specjalizując się w psychologii eksperymentalnej. Doktoryzował się pod kierunkiem prof. Heinricha za pracę o widzeniu przestrzennym p.t. *Der vertikale Schnitt das monokularen Sehraumes*, opublikowaną w 1923 w Paryżu przez Polską Akademię Umiejętności. Po wojnie studiował psychologię i historię sztuki na uniwersytecie w Edynburgu w Szkocji gdzie otrzymał drugi doktorat w dziedzinie psychologii.

I wojna światowa

Przed wojną wstąpił w 1912 do Związku Strzeleckiego w Krakowie, a w sierpniu 1914 wyprowadził kompanię strzelecką z Wadowic. W II Brygadzie Legionów odbył kampanię karpacką, besarabską i wołyńską. Wziął udział we wszystkich ważniejszych bitwach i został dwukrotnie ranny. We lipcu 1917 był dowódcą 6 pp. Leg., w stopniu majora, a w sierpniu został dow. 5 pp. We wrześniu został dow. 3 pp. Polskiego Korpusu Posiłkowego w Przemyślu. Przebył szlak bojowy II Brygadzie Karpackiej gen. J. Hallera, kampanię karpacką, besarabską i wołyńską i był dwukrotnie ranny. Był jednym z inicjatorów zerwania sojuszu z państwami centralnymi po zawarciu niekorzystnego dla Polski pokoju w Brześciu. Po bitwie pod Rarańczą przedarł się na stronę rosyjską na Ukrainie. Został mianowany pułkownikiem przez gen. J. Dowbora-Muśnickiego i dowodził 15 p. strz. w II Korpusie Polskim na Wschodzie (utworzonym z oddziałów II Brygady Legionów i oddziałów polskich wydzielonych z armii rosyjskiej). Został wzięty do niewoli przez Niemców w bitwie pod Kaniowem.

Wojna o granice 1918-1921

Po ucieczce z niewoli niemieckiej w 1918 r. przedostał się do Francji gdzie dowodził pułkiem szkół wojskowych. W 1919 r. wrócił do kraju z Błękitną Armią gen. J. Hallera. Od maja 1919 po przyjeździe do Polski przewodniczył Komisji Regulaminów i Tłumaczeń Dyrekcji Wyszkożenia Armii gen. Józefa Hallera, jednocześnie pełnił funkcje dow. Grupy szkół piechoty w Modlinie i w Rembertowie. W latach 1919-1920 studiował w Paryżu we francuskiej Wyższej Szkole Wojennej. Podczas wojny polsko-rosyjskiej był szefem sztabu III Armii i dow. GO „Dolna Wisła”. Następnie wziął udział misji szefa sztabu PSZ podczas III Powstania Śląskiego. Swój raport dotyczący pomocy dla walczącego ludu śląskiego złożył na ręce Naczelnika J. Piłsudskiego, premiera W. Witosy i gen. Wł. Sikorskiego.

Okres międzywojenny

W latach 1922-26 był szefem Oddz. I Szatbu Generalnego, później dow. 23 Dywizji Piechoty (23 DP) i okresowo dow. Okręgu Korpusu V Kraków. W 1924 r. został mianowany generałem brygady. Dowódcą 23 DP był przez 10 lat i podczas tej służby nawiązał bliski kontakt ze społeczeństwem. Poprowadził pierwsze prace fortyfikacyjne na Śląsku. W lipcu 1936 został mianowany dow. Okręgu Korpusu we Lwowie, a wkrótce potem Inspektorem Obrony Powietrznej Państwa. Na tym ostatnim stanowisku przewodził przygotowaniom obrony przeciwlotniczej w obliczu wybuchu wojny. Na tym stanowisku zwracał uwagę swoim zwierzchnikom na niedostateczne przygotowanie kraju na wypadek wojny.

II wojna światowa

Podczas kampanii wrześniowej był dow. Lotnictwa. Po kampanii wrześniowej ogromnym wysiłkiem wykazując ogromny hart ducha zdołał ewakuować poważną część personelu lotniczego i obrony przeciwlotniczej do Rumunii i na Węgry, a następnie do Francji.

Mianowany przez Naczelnego Wodza gen. Władysława Sikorskiego dow. Polskich Sił Powietrznych, kierował organizacją polskiego lotnictwa we Francji, a po ewakuacji, w Wielkiej Brytanii. W Wielkiej Brytanii został zastępcą dow. I Korpusu Polskiego w Szkocji, potem dow. Wojsk Polskich na Środkowym Wschodzie i następnie dow. II Korpusu utworzonego z Brygady Karpackiej i części wojsk ewakuowanych ze Związku Sowieckiego. W 1942 r. otrzymał awans na generała dywizji. Do 1943 r. pozostał na Bliskim Wschodzie jako zast. Dowódcy Armii Polskiej. W tym samym roku przeszedł na stanowisko dow. I Korpusu w Szkocji, które już pełnił wcześniej. Po śmierci gen. Władysława Sikorskiego został mianowany Inspektorem Wyszkożenia Wojska.

Po wojnie

Po wojnie gen. Józef L. Zając przebywając z rodziną w Edynburgu, powrócił do swoich dawnych zainteresowań naukowych. Rozpoczął studia podyplomowe uwieńczone doktoratem na uniwersytecie w Edynburgu. W tym samym czasie jego syn Antoni i córka Barbara również studiowali na tym samym uniwersytecie. W 1949 r. rozpoczął samodzielną pracę naukową w zakresie swojej specjalizacji: widzenia przestrzennego i w 1951 w wieku 60 lat otrzymał swój drugi tytuł doktora filozofii w dziedzinie psychologii. Do 1957 r. pracował jako Research Fellow na uniwersytecie w Edynburgu gdzie prowadził wykłady ze swojej dziedziny. Był członkiem Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie, Zrzeszenia Profesorów i Docentów Wyższych Uczelni w Wielkiej Brytanii, Koła Przyrodników w Edynburgu i Polskiego Instytutu Naukowego w Ameryce. Generał Zając był wielkim miłośnikiem i znawcą sztuki. W czasie swojego pobytu w Szkocji zgromadził kolekcję obrazów i sztychów, którą postanowił przekazać w darze dla społeczeństwa na Górnym Śląsku. Kolekcję przekazał Muzeum Górnośląskiemu w Bytomiu. Z wiadomych względów nie mógł jej obejrzeć.

Kanada

W 1957 Generał Zając przeniósł się do rodziny swojej córki Barbary, zam. Profesorwej Judekowej do Ottawy. W Kanadzie kontynuował swoje prace badawcze w dziedzinie psychologii. Zmarł nagle w pełni sił twórczych, po krótkiej chorobie 12 grudnia 1963. Pozostał czynny w swojej pracy naukowej ale nie doczekał pierwszej edycji swoich wspomnień wojennych, tomu pierwszego p.t. „Dwie Wojny – Mój udział w wojnie o Niepodległość i w obronie powietrznej Polski”, Wyd. „Veritas”, Londyn 1964 (tom 63 Serii Czerwonej „Biblioteki Polskiej”). Po mszy św. w kościele św. Jacka Odrowąża spoczął na cmentarzu Notre-Dame w Ottawie. Na grobie rodzina położyła kamień z granitu z literami I.H.S., Orłem Polskim (według godła Wojska Polskiego) i z napisem:

GENERAL ŁÓZEF LUDWIK ZAJĄC

1891-1963

Rodzina wyryła też napis z nazwiskiem Jego żony:

JANINA SZYMAŃSKA ZAJĄC

1895-1972

Odznaczenia, nagrody i wyróżnienia

Generał dywizji Józef Ludwik Zając posiada znaczącą listę odznaczeń głównie wojennych sił zbrojnych w których służył lub sił Sprzymierzonych podczas II wojny światowej.

- Krzyż Srebrny V Klasy Orderu Wojennego Virtuti Militari
- Krzyż Komandorski III Klasy Orderu Odrodzenia Polski
- Krzyż Niepodległości
- Krzyż Oficerski II Klasy Orderu Odrodzenia Polski (2 maja 1923)
- Krzyż Walecznych – czterokrotnie (po raz 1 i 2 w 1921)
- Złoty Krzyż Zasługi z Mieczami (pod czas II wojny światowej)
- Złoty Krzyż Zasługi
- Krzyż Zasługi Wojsk Litwy Środkowej
- Medal Pamiątkowy za Wojnę 1918–1921
- Medal Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości
- Krzyż Zasługi Wojskowej (Austro-Węgry)
- Medal Zasługi Wojskowej „Signum Laudis” (Austro-Węgry)
- Krzyż Żelazny II klasy (Prusy)
- Kawaler Orderu Łaźni (Wielka Brytania) (równoznaczny z tytułem szlacheckim)
- Oficer Orderu św. Maurycego i Łazarza (Włochy)
- Komandor Orderu Gwiazdy (Rumunia)
- Kawaler Orderu Legii Honorowej (V kl) (Francja, 1921)
- Medal Zwycięstwa (międzynarodowy) (1921)

Publikacje

Generał Józef Ludwik Zając opublikował szereg pozycji książkowych z dziedziny wojskowości i psychologii:

Badania nad wytwarzaniem się mechanizmów skojarzeń, Kraków 1913;

Słownik taktyczny francusko-polski, Warszawa 1919;

O podstawach karności wojskowej, Warszawa 1922;

Szkolenie taktyczne dowódców, Warszawa 1935;

Z problematyki widzenia przestrzennego, Poznań 1959, 1961;

Wydał też dwa tomy wspomnień wydane przez Katolicki Ośrodek Wydawniczy w Londynie:
Dwie wojny, t. 1, *Mój udział w wojnie o niepodległość i w obronie powietrznej Polski*, Londyn 1964; t. 2, *W Szkocji i na Środkowym Wschodzie*, Londyn 1967.

Dr Zając opublikował kilkanaście prac w jęz. angielskim w czasopismach naukowych takich jak *British Journal of Psychology*, *Acta Psychologica*, *American Journal of Psychology*. Publikował też w czasopismach naukowych w okupowanym Kraju jak *Estetyka* i *Przegląd Psychologiczny*. Pracując naukowo wygłosił szereg referatów na brytyjskich i światowych konferencjach i kongresach w dziedzinie psychologii (m.in. w Dublinie, w Brukseli, w Bonn i w Waszyngtonie).

Grób gen. dyw. dr Józefa Ludwika Zająca (1893-1972 i Jego Małżonki Janiny z Szymańskich Zającowej (1899-1972), Cmentarz Notre-Dame w Ottawie-Vanier (fot. L. Bąkowska)

Rodzina

Generał Józef Ludwik Zając ożenił się z Janiną z Szymańskich, która studiowała w Krakowie, we Lwowie i na Sorbonie w Paryżu. Posiadali dwoje dzieci: syna Jana Antoniego (ur. 1920), oficera II Korpusu Polskiego, i córkę Barbarę, profesora fizyki (ur. 1923) w Ottawie.

Ich potomstwo zamieszkuje do dziś w Wielkiej Brytanii i w Kanadzie. Oboje Generałostwo spoczywają we wspólnym grobie na cmentarzu Notre-Dame w Ottawie.

Bibliografia

Aleksander Maciej Jabłoński, Liliana Gwizdkowska, *Uroczyste upamiętnienie zasłużonych Polaków na cmentarzu Notre-Dame w Ottawie z okazji 77-tej rocznicy inwazji Niemiec hitlerowskich i Rosji Sowieckiej na Polskę* – manuskrypt, Ottawa, 18 IX 2016.

Tadeusz Kryśka-Karski, Stanisław Żurakowski, *Generałowie Polski Niepodległej*, Wydanie uzupełnione i poprawione, Wydawnictwo Editions – Spotkania, Warszawa 1991

Domino Deo Nostro, 1957-1982, Księga Pamiątkowa na 25-lecie Parafii św. Jacka Odrowąza, Ottawa, 1982.

Dwie wojny, t. 1, *Mój udział w wojnie o niepodległość i w obronie powietrznej Polski*, Londyn 1964; t. 2, *W Szkocji i na Środkowym Wschodzie*, „Veritas”, Londyn 1967.

/AMJ/

© Oskar Halecki Institute in Canada 2017